

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

DOI 10.31651/2524-2660-2020-1-228-232
ORCID 0000-0002-6583-5733

КАМІНСЬКА Марія Михайлівна,

доцентка кафедри музикознавства та хорового мистецтва,
Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: ok.kaminska@gmail.com

УДК 37.035:17.022.1-053.67]:784.1(045)

ХОРОВИЙ СПІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Досліджується проблематика морально-етичного виховання молоді (студентів) засобами хорового співу.

Ключові слова: хоровий спів; музичне мистецтво; виховання; моральність; молодь; студентство.

Постановка проблеми. Формування духовного світу сучасної молоді – складне завдання, що стоїть у центрі уваги педагогів, батьків, громадськості. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли проблеми соціально-економічного й політичного розвитку країни вплинуло на підростаюче покоління. Усе це призводить до відчуження молоді від норм моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації.

І. Бех підкреслює, що «морально-духовна вихованість підростаючої особистості виступає пріоритетною метою всієї освітньої системи» [1, с. 7]. Особливе місце проблема виховання посідає в педагогічній науці, яка має завдання не лише виробити, окреслити, визначити шляхи, засоби й методи формування певних світоглядних знань та умінь, а ще й, прищепити і розвинути моральні якості, здатності, риси характеру і поведінки особистості. Варто підкреслити доцільність розгляду компоненту духовності як якості особистості і як складової виховного процесу у сьогоднішньому проблемному полі та освітньо-виховних інноваційних технологіях. У тій ситуації важливим є пошук засобів формування морально-естетичної культури молодого покоління України.

На думку Г. Кондратенко естетичне сприйняття пов'язане з такими категоріями як естетичне споглядання та естетична насолода, у процесі яких формується здатність до безпосереднього цілісного бачення явищ дійсності та естетичних емоційних світопереживань, особливого естетичного ставлення до дійсності [2, с. 53]. Одним із шляхів вирішення цих питань – є досягнення вітчизняної педагогічної науки та

національно-культурні традиції українського народу.

Хорове мистецтво – це втілена в звукові краса людської душі, жива скарбниця духовно-моральних та естетичних ідеалів народу. Протягом століть воно було провідником високого складу почуттів та думок і мало величезний виховний потенціал у формуванні морально-естетичної культури українців.

Правильно організований процес хорового музикування знаходить і задіює цілий спектр якостей учасників: це і музичні здібності, і особисті якості. Таким чином, хорова творчість покликана виконувати основну виховну функцію через наступні: пізнавальну; естетичну; рекреаційну; гедоністичну; функцію спілкування [3, с. 3–11]. Хорова музика в Україні розвивалася у тісному зв'язку з церквою. У церкві східного обряду хоровий спів практикується без супроводу музичних інструментів, унаслідок чого українська церковна хорова музика була й довгий час залишилася музикою для хору *a capella*. Саме тому в українській музиці саме хорова музика перебрала на себе функції, які у західноєвропейській музиці виконувала музика інструментальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На високі виховні можливості хорового мистецтва як джерела духовності, гуманності, національних цінностей, толерантності, формування гармонійної особистості звертають увагу провідні митці української хорової справи, педагоги і композитори, теоретики і музикознавці: А. Авдієвський, Г. Верьовка, А. Лащенко, П. Муравський, О. Ростовський, Л. Хлебнікова та ін. Важливість хорового співу як найбільш поширеного виду виконавської діяльності, що зумовлюється його загальнодоступністю, природністю, зрозумілістю, універсальністю відзначають у своїх дослідженнях С. Горбенко, І. Григорчук, М. Маріо, Р. Осипець, Л. Остапенко, М. Тукмачова та ін. Питанням розробки шляхів, форм

і методів формування творчої особистості на основі хорового співу присвячені праці А. Болгарського, П. Кічук, О. Лобової, О. Олексюк, Г. Падаки, Е. Печерської та ін.

Історико-педагогічні питання формування морально-естетичної культури учнівської молоді опосередковано розглядаються в дисертаціях О. Кін, Н. Роман, Ш. Рзаєва, А. Соколової у контексті висвітлення педагогічної спадщини провідних вітчизняних педагогів С. Миропольського, М. Сумцова, Г. Хоткевича, Я. Мамонтова, а також у працях Т. Грищенко, Л. Іванової, М. Маріо, О. Овчарук, О. Панасенко, О. Цвігун з проблем розвитку освіти України, зокрема музичного виховання та освіти.

Метою статті є висвітлення ролі хорового співу як одного з елементів морально-етичного виховання мистецької освіти, як осередків культивування у молодого покоління любові до музичного мистецтва на основі хорового виконання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день морально-етичні проблеми у процесі виховання молоді стоять як ніколи гостро. Теперішнє суспільство змінилось. Поняття добра і зла стали дуже розмиті, а без сформованості цих понять, і таких понять як совість, справедливість, честь, гідність, свобода і відповідальність, щастя і сенс життя, а також уявлень про етичний ідеал неможлива ані повнота взаємодії людини зі світом, ані повноцінний розвиток людини. У цьому полягає актуальність морально-етичного виховання. У реальному житті нашого суспільства настав період, коли необхідно усвідомити, якщо не буде вирішена проблема розвитку і становлення моральної особистості, то ні про які перетворення не може бути мови. На українських землях хоровий спів відомий з часів Київської Русі, де хорові колективи існували в монастирях і при княжих дворах. У X столітті Київ став центром християнства в Україні-Русі. Саме тут і відбувалося засвоєння багатих традицій візантійського церковного співу, поступово формувався старокіївський монодичний (одноголосний) спів. В XI столітті хоровому співу навчали в кожній монастирській школі у Києві.

Сьогодні особливо гостро постає питання естетичного виховання підрастаючого покоління, завдяки якому в людині формується не лише смак і творчі початки, але й відбувається засвоєння особистістю змісту духовного життя. Усі види мистецтва сприяють досягненню однієї мети – формування нової вихованої дитини. Найбільш повне і глибоке сприйняття прекрасного у

мистецтві та навколишній дійсності доступне лише всебічно і гармонійно розвинутій людині. Значну роль у вихованні духовної краси, емоційності, моральної культури, відповідального ставлення до репетицій хору, культурної поведінки, відіграють концертні виступи, участь у різноманітних конкурсах та фестивалях. Хочеться зазначити, що саме уроки хорового співу та репертуар, закладають основи хорової культури та розширюють музичний світогляд. Репертуар повинен бути різноманітним: класика, романтика, згодом авангард та пісні світу. Обов'язково перевагу слід надавати українським народним пісням та творам українських композиторів, які виховують почуття любові до Батьківщини, рідного краю.

Хоровий спів сприймається молоддю як діяльність, що не відповідає «духу часу сьогодення» з наростаючою тенденцією індивідуалізації особистості. Проблемним для хорового мистецтва також є відсутність форм самостійного музикування. Практично зникли із практики самодіяльні студентські хорові колективи, скоротився обсяг позаурочної хорової роботи з учнями. Однак, природа хорового співу передбачає не стільки слухання, скільки спільне виконання. У сучасній культурі поступово відроджується думка про традиційну роль хорового мистецтва як провідника високого складу почуттів і думок. Відроджуючи практику формування морально-естетичної культури молоді засобами хорового мистецтва, в контексті сьогодення необхідно враховувати соціально-культурні потреби сучасної молоді. Насамперед це стосується організації системи вокально-хорової роботи з учнівською молоддю. Необхідно відновлювати різновікові, самодіяльні, учнівсько-студентські хори. «Спів у хорі є народною загальнодоступною музичною школою, в якій музика пізнається не відірвано, без зв'язку з навколишнім життям, а іде поруч з ним, прикрашає, збагачує», – писав О. Свешніков. Отже, вчені та педагогі-практики акцентують увагу на важливості хорового співу як активного засобу музичного морально-естетичного виховання, вважаючи, що участь у вокально-хоровому виконавстві розвиває як вокально-інтонаційні здібності, так і гуманні почуття учнів [4, с. 216].

Саме через хорову діяльність відбувається прилучення особистості до музичної культури, а колективний спів – це прекрасне психологічне, моральне і естетичне середовище для формування кращих людських якостей. На заняттях варто домагатися ненапруженого, легкого і світлого звучання [5, с. 123]. Для відродження традицій фор-

мування морально-естетичної культури молоді доцільно активно розвивати культурно-просвітницьку діяльність з використанням засобів хорового мистецтва.

Першою хоровою школою в Україні стала Львівська державна хорова школа «Дударик», яка була створена у 1989 році завдяки старанням Миколи Кацала і його співпрацівників – Любові Кацал та Лесі Чайковської. Спеціально для неї уряд міста передав приміщення колишнього міського шпиталю Св. Лазаря. Ядром школи була хорова капела «Дударик» (хор хлопчиків і мужчин зі Львова, згодом народна хорова капела «Дударик», далі Державна хорова капела і врешті Державна академічна хорова капела «Дударик»), заснованої у 1971 році Миколою Кацалом за сприяння Українського Музичного Товариства у Львові.

Перша репетиція відбулась 17 жовтня 1971 року в обласній філармонії, в листопаді того ж року відбувся перший виступ. Перспективою найближчих років є створення на базі хорової капели та хорової школи – Національного центру хорової культури України [6]. У нашому столітті хоровий спів став розглядатися як шлях творчого розвитку молоді.

Феномен хору – своєрідна мистецька модель суспільства, ґрунтована на діалогічному спілкуванні. Відзначаючи унікальне значення дитячого хору для збільшення соціального досвіду, оновлення життєвих переживань, Г. Струве відзначає: «Хор – це прообраз ідеального суспільства, ґрунтованого на єдиному спрямуванні і злагодженому диханні, суспільства, в якому важливо почути іншого, прислухатися один до одного» [7, с. 114]. Хоровий спів сприяє пізнанню та оволодінню музичною мовою, що, в свою чергу, допомагає найточніше і найглибше виявити і розвинути музичні здібності. Зміст хорової музики розкривається через слово, поетичний текст і музичну інтонацію, мелодію. Через це емоційна сутність хорової музики нібито «подвоюється». При цьому хорове виконавство як найдоступніший вид музичної діяльності найінтенсивніше збагачує естетичний досвід, ознайомлює з кращими зразками національної та світової хорової спадщини, з творчістю видатних композиторів і виконавців, диригентів і найкращих колективів.

На думку вчителів різних художніх дисциплін, саме хоровий спів може забезпечити кваліфіковане музичне виховання і навчання одночасно великої кількості дітей. Спільна праця, залежність результатів від особистих зусиль кожного, спільні інтереси допомагають пов'язати музичне виховання з вихованням почуття відповідальності за

спільну справу, уваги до оточуючих, здатності до емпатії завдяки співпраці і співпереживанню. Відчуття спільної справи, яке виникає на колективних заняттях, об'єднує дітей навколо музики. Успішні виступи хору сприймаються як досягнення, в яких кожен відчуває власну значущість [8, с. 41–42]. Введення людини до світу хорової культури набуває особливого значення, адже через неї закладаються основи культурного самовизначення, взаємовідносин людини і суспільства. Осягнення хорового мистецтва є одним із можливих шляхів вивчення культури свого народу, з чого й починається формування всебічно розвинутої особистості як найважливішої умови соціального становлення й самовизначення індивіда. Саме це і є причиною необхідності осмислення вокально-хорового мистецтва як культурно-історичного та педагогічного феномену на життєдіяльність українського суспільства.

Наша молодь – це майбутнє держави, від її духовного і фізичного розвитку, знань, умінь залежатиме, якою буде Україна завтра. Кожен, хто причетний до виховання, повинен пам'ятати, що, виховуючи й навчаючи студентську молодь, ми готуємо її до майбутнього внаслідок засвоєння змісту суспільного життя: культури, моралі, праці, національних традицій і звичаїв. Тому необхідним є залучення майбутніх вчителів музичного мистецтва до різних форм творчої та суспільно корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, трудової, художньо-естетичної, спортивної, краєзнавчої, культурної тощо.

Хоровий спів сприяє розвитку співацької культури молоді, їхньому загальному і музичному розвитку, становленню світогляду, вихованню духовного світу, формуванню майбутньої особистості. Основу духовного виховання студентів складають базові національні цінності, джерелами яких для кожного є Батьківщина, народ, сім'я, творча праця, мистецтво, наука, релігія, природа тощо. Головне питання – це репертуар, який має великий вплив на особистість. Правильно, з точки зору художньої цінності, цікаво, різнобічно в стилістичному відношенні, підібраний репертуар активно впливає на формування естетичного смаку студентської молоді, їх творчого практичного досвіду, на розуміння ними можливостей і особливостей вокально-хорового виконавства. Як справедливо зауважив К. Пігров, «тільки ті твори, які подобаються, з більшою охотою і скоріше вивчаються» [9, с. 134]. Безумовно, патріотичне виховання, формування національної свідомості підростаючого покоління – запорука стабільного розвитку країни в

майбутньому. Любов до Батьківщини стає силою духу тільки тоді, коли у людини збережені в свідомості образи, які пов'язані з рідним краєм, мовою, коли з'являється почуття гордості від того, що все це – твоя Батьківщина. Але залучити студентів до мистецтва, навчити їх розуміти та любити музику у всьому багатстві форм і жанрів, можна тільки на міцному фундаменті духовної, патріотичної й народної музики, класики та кращих творів сучасності.

Потрібно дбати «про нагромадження естетичних вражень, з цього починається піклування про естетичну обстановку, щоб усе, що оточує було б з естетичного боку неоціненним» [10, с. 385]. Дуже важливо виховувати в майбутніх вчителів музичного мистецтва доброту, щедрість душі, оптимістичне сприйняття життя, впевненість в собі, вміння насолоджуватись навколишнім світом.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, завдяки хоровавому співу як елементу виховання, в Україні утвердилися традиції, які полягають на культивуванні у молодого покоління любові до української національного мистецтва на основі хороваго співу; забезпеченні музичного та особистісного розвитку студентів засобами співочої діяльності; реалізації творчого потенціалу кожного учасника хору у процесі хороваго музикування. Вважаємо, що у й надалі варто досліджувати хоровий спів як засіб виховання молоді у музичних закладах освіти, особливості розвитку студентів засобами хороваго мистецтва у контексті проблем національного виховання, вплив різнохарактерного репертуару на різних етапах розвитку особистості тощо. Мистецтво хороваго співу – найдавніша галузь української культури. Чимало її зразків увійшло до золотого фонду вітчизняних духовних надбань, а ряд композицій, зокрема хорових і солоспівів, здобули міжнародне визнання.

KAMINSKA Maria,

Associate Professor of Musicology and Choral Arts Department,
Ivan Franko National University of Lviv

CHORAL SONG AS AN ELEMENT OF MORAL-ETHICAL EDUCATION OF YOUTH

Summary. *Introduction. The formation of the spiritual modern youth world is a complex task being at the center of teachers, parents, and public attention. It is particularly relevant today when the problems of socio-economic and political development of the country have affected the younger generation. All this leads to alienation of young people from the norms of morality, encourages them to search for their own self-realization. Choral art is the embodied sound of the human soul, a living treasure trove of the spiritual, moral and aesthetic ideals of the people. For centuries it has been the conduit of a high composition of feelings and thoughts and has enormous educational potential in shaping the moral and aesthetic culture of*

Список бібліографічних посилань

1. Бех І. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник*. За заг. ред. О.В. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 8–11
2. Кондратенко Г. Естетичне світосприйняття підлітків: сутність, особливості, розвиток. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогіка*. 2007. С. 51–57
3. Рудницька О. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. *Художня освіта і проблеми виховання молоді. Збірник наукових статей*. Київ: УЗІМН, 1997. С. 3–11.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навчально-методичний посібник. Тернопіль, 2001. 216 с.
5. Раввінов О. Методика хороваго співу в школі. Київ: Музична Україна, 1971. 123с.
6. Львівська державна хорова школа «Дударик». URL: http://www.dudaryk.ua/ua/dudaryk_press_release.
7. Струве Г.А. Школьный хор. Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1981. 191 с.
8. Шевченко Г. Эстетическое воспитание в школе: Учебно методическое пособие. Киев: Радянська школа, 1985. 144 с.
9. Пігров К.К. Керування хором. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1956. 178 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 4. 640 с.

References

1. Beh, I. (1997). Values as the core of the individual. *Values of education and upbringing: Scientific and methodical collection*. In O.V. Sukhomlinska. Kyiv, 1997. 8–11.
2. Kondratenko, G. (2007). Aesthetic worldview of adolescents: nature, features, development. *Bulletin of the University of Lviv. Series: Pedagogy*. 51–57.
3. Rudnitskaya, O. (1997). Art in the context of the development of the spiritual culture of the individual. *Art education and problems of youth education. Collection of scientific articles*. Kiev: Institute of Content and Learning Methods. С. 3–11.
4. Rostovsky, O.Ya. (2001). Methods of teaching music in elementary school: A manual. Ternopil. 216 p.
5. Ravvinov, O. (1971). Methods of choral singing in school. Kiev: Music Ukraine. 123 p.
6. "Dudaryk" Lviv State Choral School. Retrieved from http://www.dudaryk.ua/ua/dudaryk_press_release.
7. Struve, G.A. (1981). School choir. A book for the teacher. Moscow: Enlightenment. 191 p.
8. Shevchenko, G. (1985). Aesthetic education in school: a teaching tool. Kiev: Soviet school. 144 p.
9. Pigrov, K.K. (1956). Choir management. Kiev: State Publishing House of Fine Arts and Music Literature. 178 p.
10. Sukhomlinsky, V.O. (1977). Selected works in 5 volumes Kiev: The Soviet School. Vol. 4. 640 p.

Ukrainians. A properly organized process of choral music finds and activates a range of participants' qualities: both musical abilities and personal qualities. Thus, choral creativity is intended to perform the main educational function through the following: cognitive; aesthetic; recreational; hedonistic; communication function.

The purpose of the article is to highlight the role of choral singing as one of the elements of moral and ethical education of art education, as centers of cultivation in the young generation of love for music based on choral performance. Today the question of the aesthetic education of the younger generation is especially acute, due to which not only the taste and creative beginnings are formed in a

person, but also the assimilation of the spiritual life content by the person. All types of art promote the reaching of certain goal – the formation of a new educated person. The most complete and profound perception of the beautiful in the arts and the surrounding reality is available only to a fully and harmoniously developed person. Concert performances, participation in various competitions and festivals play a significant role in the education of spiritual beauty, emotionality, moral culture, responsible attitude to choir rehearsals, cultural behavior. It should be noted that it is the lessons of choral singing and repertoire that lay the foundations of choral culture and broaden the musical outlook. The repertoire should be diverse: classics, romance, avant-garde and world songs. It is essential to give priority to Ukrainian folk songs and works by Ukrainian composers who cultivate a sense of love for their homeland, their native land. In order to revive the traditions of forming a moral and aesthetic culture of

young people, it is advisable to actively develop cultural and educational activities using the means of choral art. It is worth exploring choral singing as a means of educating young people in musical educational institutions, peculiarities of students' development with the help of choral arts in the context of problems of national upbringing, the influence of different repertoire at different stages of personality development, etc. Choral singing is the oldest branch of Ukrainian culture. Many of its samples have been included in the gold foundation of national spiritual heritage, and a number of compositions, including choral and solo songs, have gained international recognition.

Keywords: choral singing; musical art; education; morality; young; students.

Одержано редакцією 20.01.2020
Прийнято до публікації 09.02.2020